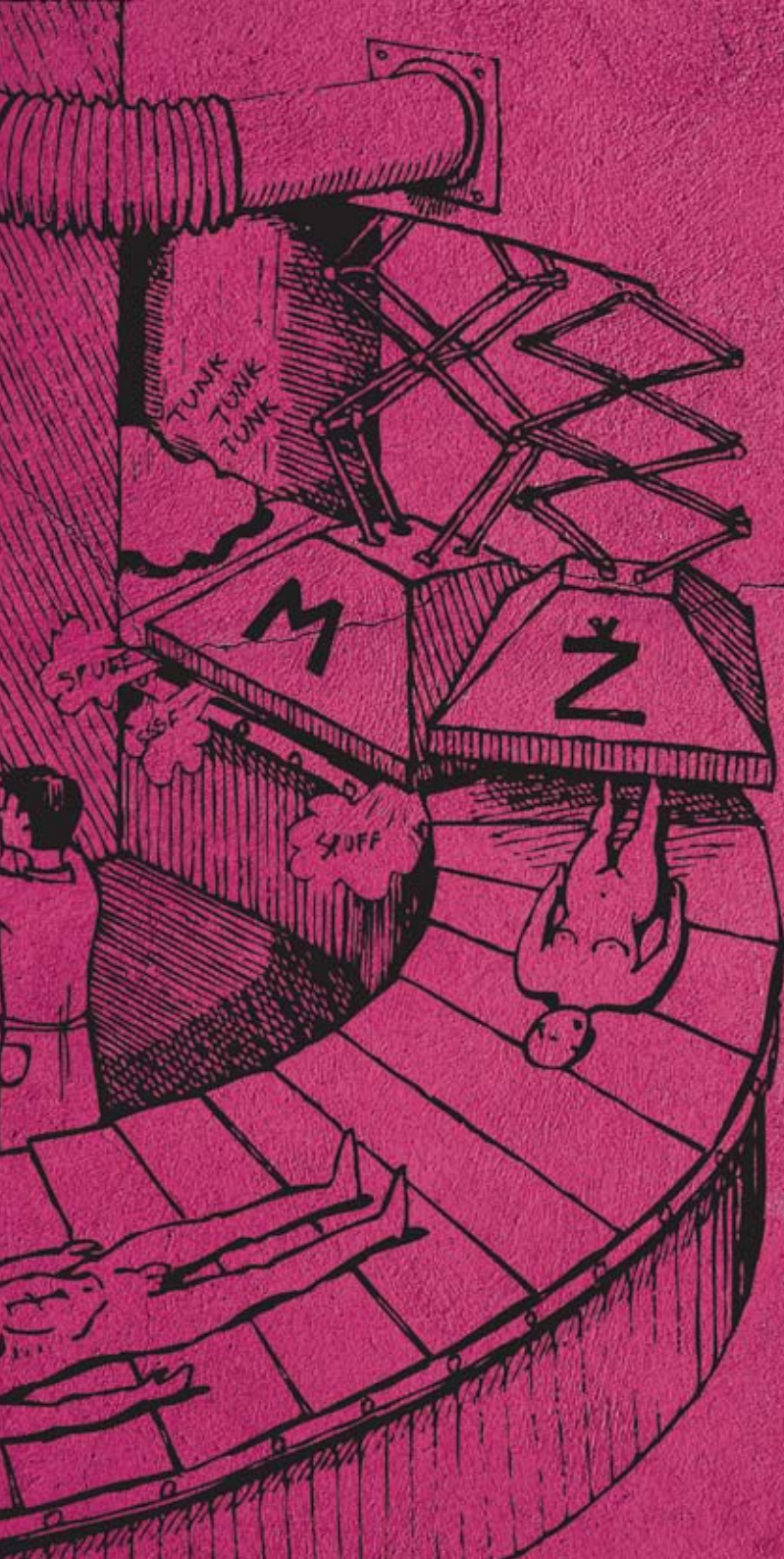

NEZEARNI JE LJUBEZEN

Amnesty International
Slovenije

Avtorica: Maja Pan

Risbe: Katerina Kalc

Lektorica: Metka Golčman

Jezikovni in vsebinski pregled: Metka Naglič, Nataša Posel, Romana Franković

Oblikovanje: Manca Gracar

Izdala: Amnesty International Slovenije

Za podrobnejše informacije se prosimo obrnite na pisarno AIS:

Amnesty International Slovenije

Beethovnova 7

1000 Ljubljana

telefon: (01) 426 93 77

faks: (01) 426 93 65

elektronski naslov: amnesty@amnesty.si

spletna stran: **www.amnesty.si**

Za dodatne informacije o učenju človekovih pravic in homofobiji pišite na

romana.frankovic@guest.arnes.si, o projektih in akcijah za pravice lezbijk, gejev, biseksualnih ter transseksualnih pa na **maja.pan@amnesty.si**.

Tisk: Tiskarna Pleško d.o.o.

Naklada: 1000 izvodov

Tiskano na recikliranem papirju.

Stališča avtorice, izražena v tej publikaciji, niso nujno hkrati tudi stališča Amnesty International.

Izšlo v okviru projekta Amnesty International Slovenije: Ljubezen je ljubezen.

Projekt finančno podpirajo:

*Verjamem, da boste zelo srečni, kadar boste ugledali svojo zvezdo Severnico,
saj je tako, da je v življenju vsakomur namenjena kakšna.
Kadar vam bo zasvetila, boste zagotovo vedeli, da je prava,
in njeni poti boste, če ste pogumni, z visoko dvignjeno glavo sledili.
V tem je dostojanstvo, spoštovanje in ponižnost tistih, ki so kdaj na to pot odšli.*

Ljubezen je ljubezen

Priročnik za učenje in razumevanje človekovih
pravic na osnovi spolne identitete ter spolne
usmerjenosti

Spol

» Pri nas pa takih ni! «

Uganete, čigava je ta izjava?

Ali ste kdaj razmišljali, kaj je spol? Verjamem, da ste. Spol poznamo iz jezika. Tam imamo ženski, moški in srednji spol. Vendar ne pozabimo, tako je v slovenskem jeziku, pa še v katerem, v marsikaterem pa ne; na primer v japonščini in še malce drugače, v danščini. Spol poznamo tudi pri samih sebi in pri drugih ljudeh ter ostalih živih bitjih. ★ Koliko spolov poznamo med živimi bitji? Med rastlinami? In kako je s spolom pri živalih? Kako med ljudmi? **Kako določamo spol?** Ali ga lahko določimo samo na pogled? Ali obstajajo živa bitja, ki nimajo spola ali pa njihov spol ni enostavno določljiv? Če niste prepričani, vprašajte pri šolski uri.

Ste kdaj pomislili, od kdaj veste za svoj spol? Ali ljudi gledamo skozi očala spola ali bolj njihovo pamet in srce, kakor se pogosto reče? Predstavljajte si, kako ste se kdaj

hotel spomniti neke osebe, pa se niste mogli spomniti njenega spola! To je enostavno nemogoče. ★ Pozabimo ime, barvo oči, spola pa ne. Če se je pri sosedovih rodil otrok – kako dolgo je trajalo, preden ste izvedeli za spol? Verjetno je, da ste za spol naraščaja izvedeli še pred otrokovim rojstvom.

Koliko spolov, mislite, da je? In koliko spolnih usmerjenosti?

Spol je določilo, ki človeku sledi na vsakem koraku. Predpisuje nam, v katerem spolnem predalu smo: ženska ali moški, zapoveduje, kako naj se vedemo, mislimo in govorimo: po žensko ali po moško

in določa naše bistvo: ženskost ali moškost. Bistvo človeka je človeškost, enako kakor je bistvo konja konjskost. ★ Bistvo človeka, ki pa je denimo ženskega spola, je njena ženskost, njena vloga in naloga je, da se v vsakem pogledu izraža ženstveno, po žensko. Enako velja za ljudi, ki so določeni za moški spol.

Vsa naša življenja so **zgrajena v okvirih spola**: od načina, kako nas nagovarjajo v trebuhu, katero ime imamo, v katere barve nas oblačijo, katerih čustvenih in vedenjskih vzorcev nas učijo, katero ročno uro ali šal naj kupimo in kateri parfum uporabljamo, na katero stranišče zavijemo, kateri poklic opravljamo, kako izražamo agresijo itd. To je le nekaj vsakdanjih primerov, ki nam kažejo, kako zelo je spol prisoten v naših življenjih in da je dejansko močno določilo.

Iz česa pa je zgrajena ta **spona spola**? Razen bioloških razlik, denimo anatomskih: ima maternico, ima prostato, ima višjo raven estrogenov itn., in genskih: ima XX ali XY kombinacijo kromosomov (to niso vse obstoječe možnosti!), obstajajo tudi take, ki pa same po sebi niso nevtralne. Pač, priučene so: izražanje agresije, skrbnosti, verbalno izražanje, pasivna/aktivna drža, način oblačenja, čustvovanje, izpostavljene karakterne lastnosti itd. ★ Si kar težko predstavljamo, da je način, kako izražamo agresijo, nekaj, česar smo se priučili in ni pogojeno s hormoni ali telesno zgradbo, tj. z našim danim spolom. Torej fantje ne poračunavajo s pestmi zato, ker bi imeli v povprečju večjo mišično maso, moški niso v 90 % primerov storilci nasilja v družini, (kakor ocenjujejo nevladne organizacije), ker bi bili bolj polni testosterona ter dekleta ne molčijo trmasto ali spletkarijo, kadar jim kaj ni prav, ker bi bila dekleta. Vsi to počnemo predvsem zato, ker smo tovrstnih načinov **naučeni v skladu s pripisanim spolom**.

★ Različne teorije agresivnosti prinaša delo večih avtorjev, z naslovom **Nasilje in mladi**, ki je dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.mss.si/docs/Nasilje%20in%20mladi.pdf>

Poleg biološke danosti, ki vse sesalce ločuje na ženske in moške osebkke, kar tudi ni čista in vsa resnica, vendar si človeštvo tesno zatiska oči pred tem, imamo torej še razna kulturna, družbena določila in norme, kaj se spodobi in pritiče določenemu spolu in kaj ne. Ves ta drugi del je pridobljen, priučen ter se prenaša skozi mnoge družbene institucije, politične in ekonomske sisteme, izročila ter tradicijo.

Pri spolu dejansko **ne morem** o govoriti o izbiri, saj je v tem smislu spol biološka danost ob rojstvu. Niti o svobodni volji **ne morem** o govoriti, saj je tik po rojstvu

(neredko pa že pred njim) spol tako temeljito pripisan, potem pa še priučen, da nam daje vtis, da odraža našo lastno voljo in želje. V tem smislu je spol družbeno izgrajeno dejstvo. ★ Reči, da nosi dvanajstletna Mojca vse **roza** zato, ker ji je ta barva všeč, je le primer, kako močno določeni smo kot spolna bitja. Možno je sicer, da je deklici ta barva dejansko všeč, vendar ni moč z gotovostjo reči, da ta njena želja ni le odraz pravil in normativov, ki usmerjajo in omejujejo slehernega med nami. Mar ni navsezadnje le odraz uspešnega procesa socializacije, procesa, v katerem Mojca pod sponami pravil in normativov postaja družbeno bitje ženskega spola? Enako lahko le ugibamo, ali ni roza barva enako močno všeč tudi Marku, vendar te želje ne bo izrazil ali jo bo izrazil skozi prezir do roza barve. Kmalu bo ugotovil, da ni prav, če nosi oblačila te barve, pa če ga bodo starši pri tem vzpodbujali ali, kar je verjetneje, močno ovirali.

Ali si torej **spol lahko izberemo**? »Ne«, boste rekli, določenega spola se rodiš. Potem vas vprašam naprej, ali si lahko kasneje v življenju svobodno izberemo kaj, kar ni predpisano za vaš spol? Ali obleko kupujete na oddelku, namenjenem drugemu spolu, uporabljate ime, govor, značilna za »nasprotni spol« itd. Smemo, moremo izbrati drugače? ★ Razmislite, katera so dejanja ali reči, v katerih se vaš spol ne odraža? Potem poskušajte dognati vsaj eno stvar, ki jo imate ali počnete, pa je tipično pripisana drugemu spolu?

Verjamem, da je bilo večini težko kaj naštet. To pomeni, da ste svojo spolno vlogo vzeli zelo zares in brez veliko prevpraševanja. Pa vendar, ali mislite, da bi morali imeti pravico svoj spol izražati, kakor želimo, tudi če to ni v skladu z nenapisanimi pravili, moralo in ostalimi normami?

Pripisovanje spola je vse tisto, kar precej nezavedno počnemo, ko nekoga prvič srečamo in se po določenih znakih (telesnih, vedenjskih ipd.) odločimo, ali gre za moškega ali žensko. Zdi se, da je za ljudi to zelo pomembna odločitev, saj z njeno pomočjo vemo, kako se obnašati (denimo, ali odpreti vrata ali ne, objeti ali se le rokovati itd.), v kakšen odnos se lahko spustimo s to osebo, kakšne zavore moramo vklopiti itd. Gre za situacijo, ki nam pušča možnosti **ali-ali**.

Vendar življenjske izkušnje ali obstoj nekaterih med nami neposredno dokazujejo, da to početje ni zmerom upravičeno in pravilno. Še več – je zelo tvegano, kar se tiče poseganja v svobodo drugega. ★ Ali se vam je že kdaj pripetilo, da bi spoznali osebo, ki ji niste mogli nemudoma določiti spola? Kako ste se počutili, kako ste se odzvali vi in kako okolica?

★ Ali je spol sploh kaj sam po sebi? Kaj je bistvo spola? Ali se za spolom skriva nekaj, čemur bi lahko rekli bistvo ženske, bistvo moškega? Ali je spol naravna danost? Ali je denimo ženskost nekaj, kar je vezano samo na ženske in izključno kot ženstvenost? Ali je nadalje moškost nekaj, kar ni le skupek tipičnih predstav o moškem, posamičnemu moškemu pa ne dopušča veliko izvirnosti glede njegove možatosti? Samo pomislimo za hip in priznati si bomo morali, da ljudje zelo dobro vemo, kaj je oziroma naj bi bilo tipično žensko in kaj tipično moško, pa naj bo to vedenje, govor, poklic ali izgled. »Ah, takšne so ženske,« pogosto slišimo. To je izraz stereotipa. ★ Če si rojena kot ženska, se moraš temu primerno obnašati, govoriti in oblačiti – po žensko. Enako, če si moški. In ljubiti moraš »nasprotni« spol. **Kakooo, prosim?!**

Norma

Na spol je torej prilepljenih ogromno **stereotipov**. Morda ni narobe reči, da spol ni nič drugega kot skupek togih stereotipov o tem, kaj je prav in kaj ne, tesno povezanih skupaj s sponami, imenovanimi **normativi**. Ti normativi imajo za nalogo biološkim pa tudi družbenim danostim dati pridih **naravnosti in nevprašljivosti**. Biološke danosti so poraščenost, barva glasu, mišičje, različni organi itn. Družbene danosti pa so: politična vloga, ekonomska in družbena vloga itd. To je vse bistvo spola in vsa resnica o moških ter ženskah.

Izraz »norma« morda že poznate. Rečemo npr. »Rudarji so dosegli letošnjo normo«. Norme za spol pa poznamo tudi v družbenem smislu: kot spone, ki človekovo vedenje,

čutenje, izgled, skratka vse notranje in zunanje poteze, usmerjajo, uravnavajo.

Spolna norma je torej **uravnilovka**

za določen spol. Ljudje, ki takih omejitev ne sprejemajo in jih prehajajo, so pogosto napadeni, zasmehovani. Moralna večina se jih trudi spraviti na »pravo pot«. Takšni ljudje so

Drugačni. Kdo s(m)o drugačni? To smo ljudje,

ki nismo slovenske nacionalnosti, to smo ljudje, ki smo

telesno ali mentalno ovirani, to smo ljudje, ki nismo katoličani,

to smo ljudje, ki smo revni, to smo

ljudje, ki nismo poročeni, še več, smo

samski, to smo ljudje, ki nismo hetero-

seksualni, to smo ljudje, ki nismo bele

polti, če naštejemo le nekatere za primer, če ste slučajno drugačni, pa tega niste vedeli.

No, to je šala. Tisti, ki smo drugačni, to običajno zelo dobro vemo in občutimo, čeprav naša drugačnost ni nam samim bistveno (sploh pa ne edino) določilo. Norme, ki sem jih našela, so nacionalna, norma telesne zmožnosti, verska, ekonomska, monogamna družinska, normativna spolna usmerjenost, rasna norma.

Zdaj boste hiteli praviti: »Saj smo vsi ljudje med seboj različni, **niti dve zrni fižola nista enaki**, kaj šele dva fanta!« Res je. Če ostanemo samo pri vprašanju drugačnosti glede spola, moramo priznati najprej: ★ljudje smo **sadeži teles**. Ali moramo tudi o ostalih sadežih razglabljati, katerega in kakšnega spola so? Ali so morebiti eni sadeži

»drugačni« od drugih? Zakaj ne? Kaj menite o mnogoteri različnosti sadežev, o tem, da imajo eni eno peško, drugi tri, tretji na ducate, spet drugi imajo črne, za razliko od tistih, ki imajo bele? A biti drugačen je drugače, kot biti različen. ★ Kdaj različnost postane drugačnost? Kaj je skupno vsem sadežem?

Drugačni s(m)o ljudje, ki **odstopamo od norme**, od **normale**, od **večine** ali od **povprečja**. Vrnimo se še enkrat k spolu. V čem pa so si moški in ženske dejansko različni, če smo rekli, da spol sam po sebi ni nič drugega kot odlagališče stereotipov, zvezanih z normami? Moški imajo več mišične mase, bi lahko rekli. Res je, bi vam odgovorila, to drži v povprečju, veliko oseb pa tega ne potrjuje. Vzemimo primer: teniška igralka ima večje mišice in močnejši zamah kot veliko povprečnih moških in tako dalje. Rekla bi tudi, da jih uporablja in da ji koristijo bolj kot kakšnemu računalničarju. Ženske imajo jajčnike, moški pa prostato. Drži. Ampak v odraslosti imamo razen nekaterih različnih organov ljudje popolnoma enake hormone in življenjsko tekočino, kri, ki nas razločuje po krvnih skupinah in ne po spolu.

Biologija naših **dveh spolov** bi nam težko dala ta znani občutek, »kot da« smo ženske in moški (ne glede na barvo kože, narodnost, izobrazbo, vero ipd.) **dve različni vrsti**, tako kot sta strogo dve različni vrsti bitij, na primer pes in mačka, ali dve vrsti rastlin, na primer jabolka in hruške. Tudi če pogledamo kakšne psihološke opredelitve, kmalu ugotovimo, da so stereotipne. »Ženske so bolj čustvene od moških,« je na primer že kar razvpita in zljajnana fraza. Resnica v tem je le to, da so ženske, torej deklice, v naši kulturi že od malega bolj vzpodbujane k tovrstnemu načinu izražanja. Tudi v psihologiji ne bomo mogli najti tistih bistvenih razlik ali vsaj ene bistvene in brezizjemne razlike med moškim in žensko. Tako je, denimo, pogum lastnost, ki jo pripisujemo moškosti, močnatosti, medtem ko meščavost, nasprotje poguma, pripisujemo ženskosti. Pustimo zaenkrat ob strani, katera lastnost je boljša, pogumnost ali strahopetnost. Poglejmo raje, kako zaradi tega vrednostno označujemo bojzljive moške! Ja, kot požensčene. In kako označujemo izrazito, že kar »nespodobno« pogumne ženske? Kot možače.

Poglejmo si nekaj tipičnih in idealnih lastnosti za žensko (velja tudi za deklico in dekle):

IZGLED	DRUŽBENA VLOGA	VEDENJE
lepa	mati	skrbna
neporaščena/dolgolasa	gospodinja	tiha/klepetava
prsata	kurba	ljubeča
naličena	pasivna	zapeljiva

* Izpolnjevanje teh predalov je del delavnice »Spolna škatla«, katere potek in izvedba sta podrobno opisana na naslovu: www.amnesty.si/izobrazevanje.php

Zdaj še sami poskušajte izpolniti tabelo po tem vzoru še za moškega! Nekaj namigov je že vpisanih:

zapeljivec	aktiven	močan
razumen		
glasen		poražen
strog		
VEDENJE	DRUŽBENA VLOGA	IZGLED

Ali opazite, da so te tipične lastnosti izgrajene tako, da naša dva spola delujeta, kakor da sta si **nasprotna**? Da sta kakor plus in minus?

Ali opazite, da so lastnosti, ki so tipično pripisane enemu spolu, pri ljudeh navadno **vrednotene kot slabše** od tistih, ki so pripisane drugemu spolu? Kako si torej predstavljate, da bi ženska v očeh ljudi (to pomeni človeka ne glede na spol) imela ugled, spoštovanje, zaupanje? ★ Ali veste, da nekateri ljudje zapustijo letalo, ko ugotovijo, da ga pilotira ženska, recimo takšna, kot jo vidite na eni od naših ilustracij?

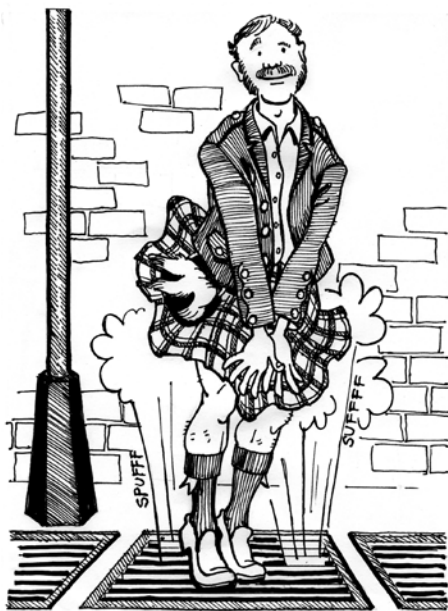
Ali nadalje opazite, da se nekatera določila znotraj ene spolne škatle, recimo idealnega izgleda ženske, med seboj **izključujejo**, na primer: ženska je neporaščena in dolgolasa, je mati in spolno razpoložljiva, je tiha in klepetava obenem. Tudi njen izgled ni zmeraj skladen z vedenjem: je naličena in gospodinja obenem. ★ To nam pove, da so idealni tipi, ki idealno povzemajo stereotipe, pravzaprav imperativi, zapovedi, ki jim navaden, stvarni človek ne more zadostiti, saj so protislovni, se izključujejo. Na človeka nalagajo tipske lastnosti, ki se jim sicer lahko trudimo vse življenje **približati**, a jih nikdar povsem ne dosežemo. Zaradi teh stereotipnih normativov smo neredko zelo ujeti in frustrirani; pomislite samo na zapovedi glede telesne teže, posedovanja življenjskih dobrin ipd.

★ Glede dveh spolov lahko hitro opazimo tudi, da nista zamenljiva ali obrnljiva. Postavite na mesto Janeza Urško, v svoje obleke sošolce/sošolke itd.

Kako imenujemo pojav, ko se oseba preoblači v oblačila in pritikline, značilne za »nasprotni« spol?

Zakaj, mislite, delujejo moški s škotskimi krili nič manj, če ne celo **bolj možato** od navadno oblečenega tipa? Se spomnite, ko so pred leti v Slovenijo prišli nogometni navijači s Škotske? Po tednu dni se nam niti niso zdeli več tako smešni in neobičajni, kot bi se nam moški v krilu sicer utegnili zdeti. To je lep primer, ki nam kaže, kako so zadeve s spolom pretežno stvar navade in našega pogleda, obteženega s pričakovanjem in z vrednotenjem. ★ Zakaj se zdi, **kot da bi se svet podrl**, če bi bilo drugače in bi na sebe ter soljudi gledali, kot gledamo na sadeže?

★ Zakaj, menite, bi nek uspešen direktor tisti dan, ko bi prišel na sestanek z **nalakiranimi nohti**, imel manjšo sposobnost še naprej voditi podjetje, kot ga je do sedaj? Ali lak na nohtih škodi nekim sposobnostim, ki človeka odlikujejo? Zakaj je ta kozmetična podrobnost pri ženskah sprejeta kot olepšava, pri moških pa kot neustreznost, ki nas sili v nelagodje in smeh, tisto, kar moškemu jemlje vse njegove sposobnosti? Vrnimo se ponovno k zunanjemu izgledu in vrednotenju ter dejstvu, da se skupaj z lastnostmi (saj ste videli, da ni stvar samo v tem, da smo si postavljeni kakor »nasprotni spol«) na **spol prenaša tudi vrednotenje**, ki ga sicer imamo o teh lastnostih. Tako se torej neka »ženska lastnost/značilnost/norma«, prenesena na moškega, pokaže v svoji pravi luči: tega moškega skvari, mu vzame moč in veljavo. Pomislite, ali deluje tudi obratno?

Pri vsem tem ostaja dejstvo, če zadevo s hlačami in krili obrnemo, da ženske z nošenjem hlače pri družbeni, ekonomski ali politični moči niso pridobile nič. Sploh pa ne toliko, da bi lahko bili zadovoljni in rekli: »Moški in ženske so si enakovredni ter tudi enakopravni, saj oboji zdaj nosijo hlače«. ★ Je temu tako zaradi družbenih pričakovanj, ali so moški dejansko boljši od žensk?

★ Ali meniš, da je **Slovenija patriarhalna država** in da v njej prevladujejo patriarhalna merila?

Ste kdaj pomislili, zakaj **moški v povprečju zaslužijo več** denarja kot ženske? Povprašajte svoje vrstnike, kateri od staršev zasluži več. Če ne vedo, naj poizvejo doma, ali je njihov oče izkoristil **očetovski dopust**? Kolikokrat je oče ob bolnem otroku izostal iz službe? Zakaj je (po podatkih nevladnih organizacij vsaj) **90 odstotkov storilcev nasilja** v družini moških? Zakaj imamo **v parlamentu skoraj same moške**? Poskusite odgovoriti na vsako vprašanje posebej. Ali opazite, da imajo skupno podlago, tj. v normativih glede spola, ki lahko delujejo tudi kot vzrok za diskriminacijo določene skupine pred drugo? Obenem pomenijo prisilo v vnaprej določeno spolno identiteto in način izražanja te identitete.

★ Poskusite razmišljati o svojih oblačilih, izgledu in vedenju v zvezi s spolom. In zavestno izbirati. **Izbirajte** tisto, kar vam godi, kar vam je všeč in zanimivo, raje kot pa tisto, kar se za vaš spol pričakuje oziroma za kar si mislite, da so vaše prvobitne želje. Tako boste **ustvarjali sebi lasten, enkraten spol**. In svet bo normalnejši.

Heteronorma

» Zakaj se morajo hvaliti, da so geji, jaz tudi ne razlašam na veliko, da imam punco. «

Moški, s poročnim prstanom na roki

Zakaj je pomembno, da ljudje tako močno in odločno vztrajamo, da spola ob rojstvu postaneta in vse življenje ostaneta tako temeljito ločena?

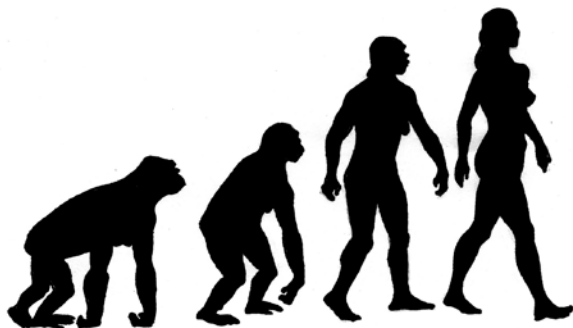
Tako kot glede spola in vprašanja, katero identiteto naj ima vsak ob rojstvu – in se je tudi trdno drži vse življenje, nam je tudi glede seksualnosti povsem jasno, kaj je normalno. Heteroseksualnost je na primer tako normalna, da je kar samoumevna, in le malokdo bi si drznil reči, da je prisilna, tj. da smo ljudje v heteroseksualnost – podobno, kakor smo prej rekli tudi za spol – v ta **izključujoči ali-ali** kar fino potisnjeni. O njej se nihče ne sprašuje, naši starši in pravzaprav kar večina okoli nas, denimo, kar tiho meni, da smo vsi rojeni kot heteroseksualni in jasno določenega spola. Pričakuje se, da bomo usmerjeni na »nasprotni« spol, da bomo na valeti in maturi plesali v »mešanih« parihi, da bomo v maturantski četvorki ... ★ Če dobro pomislimo, ali ni ravno maturantska parada pravzaprav ena velika parada heteroseksualnosti? In sobotne procesije k magistratom tudi. Pa se nihče ne zgraža nad njimi, nasprotno, veseli smo za ljudi, ki se imajo radi in si želijo srečno družino.

Heteroseksualni odnosi so prikazani kot pravilo človekove seksualnosti, ki obstaja, to moramo poudariti, le znotraj in ob nujni pomoči **sistema dveh spolov**. Vse druge oblike spolnih identitet, dejavnosti in skupnosti ter različic povezovanja v družine so tako razumljeni kot odkloni in nesprejemljivi. ★ Da bi lahko govorili o hetero- (iz starogrškega hetero 'drugačno, drugo, različno, neenako') seksualnosti, moramo imeti sistem dveh spolov. Le pod tem pogojem lahko začnemo govoriti o spolni usmerjenosti na »drugi« spol. Heteronorma se torej prvenstveno nanaša na hierarhično shemo, matrico dveh spolov, in šele preko te na spolno usmerjenost, na »**isti**« spol (homoseksualnost), na »**drugi**« spol (heteroseksualnost), na »**dva**« spola (biseksualnost).

Pri tabeli spolnih vlog in vedenj smo že omenili, da sta spola zasnovana kakor »nasprotna«, kot nasprotji, ki se morata dopolnjevati, da bo vse lepo in prav. ★ Ne le da to ne drži, nasprotje žal pomeni tudi spolno **hierarhijo**. En spol je družbeno, ekonomsko, politično itd. močnejši od drugega. Če bi bila spola dejansko enakovredna, **bi ju lahko obrnili**, tako kot logiško lahko eno množico preslikamo v drugo, če sta enaki, v našem primeru enakovredni. Eno škatlo, ki je bila gor, prestavimo dol, vsa razmerja med njima bodo ostala enaka. Pri spolu to ne gre.

Evolucija človeka?

Prav imate, če sklepate, da tako kakor za razmerje moči med spoloma lahko govorimo tudi o razmerju moči, tj. prevladi ene oblike spolnega vedenja pred drugim tudi v razmerju med hetero- in homo- ter biseksualnostjo. Oboje tvori **heteroseksizem**, predsodek hude vrste, ki je osnova za mnoga druga vrednostna razlikovanja in ločevanja med ljudmi.

Močne družbene norme heteroseksualnosti gredo navadno tako daleč, da so nekateri heteroseksualni ljudje prepričani, da v njihovi sredini ne obstajajo ne-hetero osebe, kar lepo kaže naš prvi navedek, pa tudi, da ne poznajo nikogar, ki bi bil/-a denimo lezbijka, gej ali biseksualna/-en. Zanimivo je, da pri tem zelo dobro vedo, četudi nobene ne poznajo, kakšne te čudne osebe so, kako se vedejo, kaj je zanje tipično itd. Se vam ne zdi to malo skregano s pametjo? ★ Navsezadnje, četudi nek moški ali fant kaže takšno »tipično« vedenje ali izgled, npr. kriljenje z rokami med govorjenjem, negovanost, lalanje (to je govorjenje v ženskem spolu: šla, rekla itd.), pomislimo dobro, koga s takšnim vedenjem ogroža? Komu lahko s tem škoduje? Je fant, ki tako »tipično« fino cmoka z usti med govorjenjem in na prav poseben način prijemlje skodelico, kaj slabši človek? Najverjetneje je, boste ugibali, da je v ozadju slabšalne in agresivne drže do omenjenih pojavov nekaj resnejšega. In prav boste imeli, res je in ni tako nedolžno.

Ima ta naš fant kaj manj pravic izražati takšno vedenje ali izgled, kakor drugi? Če imamo to pravico, zakaj je potemtakem ne uresničuje več ljudi?

Omenjali smo stereotipe, vezane za spol, zdaj pa pomislimo še na stereotipe, ki so vezani na spolno usmerjenost. ★ Kakšna je lezbijka? Kakšnega izgleda, vedenja, govora? Imate več težav kakor pri opisovanju tipičnega geja? Zakaj, menite, je temu tako? In kako po vašem mnenju izgleda tipičen biseksualec ali tipična biseksualka?

★ **Ali bi lahko rekli, da so lezbijke in biseksualke diskriminirane tako kot ženske in kot neheteroseksualne, obenem?**

Mnogovrstni primeri različne, neenakopravne obravnave, neenakih možnosti, izključevanja ljudi glede na neko osebno okoliščino, v našem primeru na osnovi spolne usmerjenosti, se imenujejo **diskriminacija**. Nedvomno veste, da obstaja (pre)veliko vrst diskriminacije, ki so tesno povezane s predsodki, ti pa z različnimi predstavami, predpostavkami, sklepi, prepričanji in navadami. Vzniknili so iz neke osnovne, razpoložljive informacije ali ravnanja in po nekem, priznam, precej skrivnostnem načinu, postali predsodki. Morda ste doslej opazili, da imamo nekateri ljudje določene predsodke, nekateri pa neke druge. Morda jih vi glede homoseksualnosti nimate, vaše sestre ali bratje pa jih imajo. ★ Včasih niti veliko informacij niti pozitivna izkušnja niti dobra vzgoja niti temeljita izobrazba še ne pomenijo, da ne bomo razvili kakšnega **predsodka**.

Tako kakor zaradi **seksizma** in **rasizma**, če omenim le dva, so predsodki do oseb, ki nismo hetero, prisotni na več, če ne kar vseh obstoječih življenjskih nivojih. Poskusite se sami domisliti različnih nivojev diskriminacije: institucionalni (država, šola, cerkve, zakoni), družbeni, zasebni, medijski itd., pa posredni in neposredni itn.

★ Oglejte si raziskavo avtoric Velikonja in Greif, iz leta 2001, z naslovom »**Anketa o diskriminaciji na osnovi spolne usmerjenosti**«, kjer najdete povezave na slovensko in angleško besedilo:

http://www.ljudmila.org/lesbo/raziskave_porocilo1.htm

★ Oglejte si priročnik, ki vsebuje pregled osnovnih pojmov iz področja spola, spolne identitete, stereotipov, homofobije in diskriminacije širše; »**Ukrepi proti diskriminaciji v zaposlovanju za sindikate**«, avtorice Greif (ŠKUC LL), dostopen tudi na internetu:

http://www.ljudmila.org/lesbo/EQUAL/pdf/Ukrepi_proti_diskriminaciji_SINDIKAT1.pdf

★ Veliko koristnih in uporabnih podatkov najdete tudi v delu avtorjev Švab in Kuhar, iz leta 2005, z naslovom »**Neznosno udobje zasebnosti: Vsakdanje življenje gejev in lezbijk**«, dosegljivo tudi na spletu:

http://www.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/MI_gay_slo_final.pdf

Norma/Inost

>> Jaz nimam nič proti njim. Ampak po ulicah
res ne bi rabili paradirati ... <<

Ljubljčan

Kako vemo, ali je **biti biseksualna/-en** ali **homoseksualna/-en** ali **transseksualna/-en** – normalno? **Naravno?**

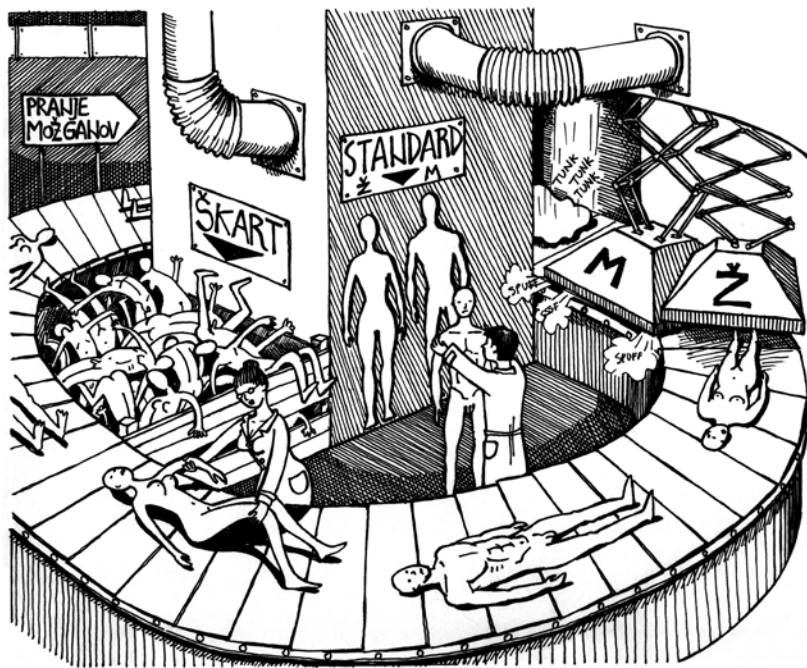

Odgovor: Na sliko so homo vsi, razen psičke, ki je bi.

Da bi si znali odgovoriti na to vprašanje, moramo ponovno razmisliti o normah glede spola in spolnosti. Vsemu, kar smo povedali doslej, za boljše razumevanje dodajmo, da je norma z normalnostjo povezana približno na enak način, kakor spol s spolnostjo.

★ Zaradi vzpostavljenih norm lahko govorimo o normalnosti, zaradi spola, sistema dveh spolov, pa o spolnosti. Z ozirom na normo, v našem primeru heteronormo, opredeljujemo vse ostalo. ★ Nekako tako, kakor z ozirom na zvezdo Severnico določamo smeri neba. Problem tiči seveda v tem, da so smeri neba enakovredne, da ena ni slabša od druge in nimajo hierarhije. Pri spolih in usmerjenostih pa moramo ugotoviti, da kmalu vemo, kaj in koliko je normalno, in kaj več ni. Razen tega je Severnica zvezda,

kakor druge zvezde, le njen stalni specifični položaj proti Zemlji nam daje možnost, da se z ozirom nanjo orientiramo, medtem ko ona sama ni nič lepša ne boljša od drugih zvezd. Ali kaj lažje razumemo, da moškosti in heteroseksualnosti dajemo povsem neustrezen pomen?

★ Normalno je zmeraj tisto, kar je v skladu z normo. Čeprav ni pravično. Ali se vam ne zdi, da bi morale norme biti, če jih že potrebujemo, vzpostavljene **na osnovi pravičnosti** in ne drugače?

To prepričanje vodi mnoge aktivistke in aktiviste človekovih ter tudi pravic drugih bitij in nenazadnje planeta kot živega organizma po vsem svetu v zavzemanje za vzpostavitev in veljavo spremenjenih norm ter pričakovanj glede (naše) normalnosti. Če bi se sklicevali na pravičnost, pojma naravno/sti in normalnosti sploh ne bi potrebovali, saj bi imeli pozitivna etična merila.

Kdo si je norme izmislil? Za kaj so lahko norme dobrodošle? ★ Od kje so nam normativni navrženi? Kako smo v norme uravnani? Ali poznaš kakšen normativ, ki ni krivičen

do nikogar? Naj navedem le kratek odgovor na vprašanje, od kje in kako, naprej razmišljajte sami:

- tradicija, okolica (vrstniki, širša družba), institucije (cerkev, šola, država, družina),
- prek vzgoje, učenja, medijev, soljudi.

Kadar govorimo **o razmnoževanju** kot osnovi in merilu za »naravno« seksualnost, moramo ugotoviti, da imamo v današnjem času veliko pristopov k preprečevanju zanositve, da imamo tehnologije pomoči pri oploditvi, možnosti mednarodnih posvojitvev otrok, rejništva itd. Sploh pa imamo od začetkov časa med vsemi vrstami živih bitij oblike spolnosti, ki ne vodijo v razmnoževanje, imamo posameznice/-ke, ki niso (več) plodne/-i in posameznice/-ke, ki se ne razmnožujejo iz prepričanja. ★Kateri so oblike spolnih dejavnosti, ob katerih se ljudje ne razmnožujemo? V pomoč naj začnem naštevati: poljubljanje, vzajemno božanje, objemanje, drgnjenje, analni seks, oralni seks, seks z uporabo kontracepcije, fantaziranje itd. Vse to nam pove, da razmnoževanje ni bistveni del heteroseksualnosti niti katere druge seksualnosti. Ali lahko samo na osnovi tega, da ne vodijo v razmnoževanje, ljudem odrekamo katerekoli pravice? Mar je neploden par, ženska, moški ali par brez otroka, star človek, zaradi svoje danosti ali tovrstne odločitve kaj **manj vreden**?

Postopno smo se približali zelo pomembni temi: **družina**.

Kdo so člani družine? Ali gre zmeraj za sorodnike? ★Ali moški in ženska, ki se poročita, postaneta sorodnika ali postaneta svojca? Ali sta lahko krvna sorodnika? Se članstvo družine spreminja? Ali družina vključuje tudi nečloveška bitja? Kaj je skupno vsaki družini? Kakšne vse pravne posledice ima dejstvo, da si dva, prej DVA človeka, z zakonsko zvezo postaneta svojca?

Med osnovne pravice posameznic/-kov sodi tudi pravica do družine. ★Vsakdo mora imeti pravico, da sam/-a določi svojo družino. Za osebo, ki živi v sirotišnici, v enostarševski družini, v samostanu, v staroselskem plemenu, bo družina vsakič pomenila nekaj drugega. In ta družina je enako vredna kot katera druga. Namigujem predvsem na tisti, normativni tip družine, ki izključuje vse ostale tipe. Opiši normativni tip družine v zahodni belski civilizaciji! Koliko naših družin temu idealu (poročena) oče – mati – dva otroka sploh ustreza?

★Kaj je merilo dobre družine? Kateri pogoji morajo biti zadoščeni, da imamo srečno, kateri, da imamo dobro družino? Kakšna je vloga zakonske zveze, sorodstva, javne podpore oz. pripoznanja določenega razmerja, občutka pripadnosti, pravne zaščite, razdelitve spolnih vlog pri tem?

Ali ima otrok, živeč v »istospolni« družini, pravico do enake obravnave in nezasmehovanja v družbi? Kaj pa tisti, živeč v rejniški družini?

Pojdimo po vrsti od zadaj naprej. Ali je **figura matere** nekaj, kar je bistveno vezano na ženski spol? In figura očeta? Katere so bistvene naloge figure matere? Naštejmo jih nekaj! Opazili boste, da so zelo spolno tipične: ljubeča, skrbna, odpuščajoča, topla, doji otroka, mehka. In očeta: strog, kaznuje, trd, nečustven, disciplinira.

Kako jih komentirate? Ali je nujno zmeraj tako? Zakaj naj bi bile ženske boljše skrbnice otrok? Ali je zmeraj oče avtoritarna figura in mati tolažniška? Ali je **figura očeta**, avtoritarna figura, zmeraj moškega spola? Ali lahko odrasel moški pomeni otroku povsem enakovredno ljubečnost, toplino, skrbnost in mehkobo kakor oseba ženskega spola? Ali vse ženske dojijo, ali lahko otroka prehranimo tudi drugače? Ali je dojenje torej še lahko tisti odločilni dejavnik, ki ženske tako bistveno ločuje od moških? Ali vsi otroci živijo z žensko, ki jih je rodila? Ali ima lahko v smislu vzgoje ženska avtoritarno vlogo pri otroku? Ali je torej bistveno, da so naši starši raznospolni? Ali moški vzgajajo dečke v moške, ženske pa deklice v ženske?

Naj naslov brošure pomaga odgovoriti, kaj je nujno potrebno za otroka, pa tudi kakšno drugo bitje. Nobena zakonodaja je skrbnikom ne zapoveduje dobresedno. In ne samo skrbnikom, tudi vsem ostalim bi moralo biti jasno, da je ravno zaradi zagotavljanja osnovnih pravic otrok, ki živijo v raznolikih družinskih okoliščinah, potrebno vsem družinam izkazati dostojanstveno družbeno podporo.

Tradicionalno, a zmotno prepričanje je, da je poroka, tj. zakonska zveza med moškim in žensko, jamstvo za srečno in harmonično družino. Vlogo staršev zmore dobro izpolnjevati tudi ena sama ali več odraslih oseb, ki so po pripadnosti, intimnosti in skrbi za otroka enakovredni, niso pa biološki starši otroka.

★ Od davnine poznamo različne tipe organizacije družin, kjer so denimo otroci skupna last vseh ali kjer biološki starši otroku niso znani, itd. Naštejte družinske tipe pri ljudeh. Naj začnem: enostarševske družine, dopolnjene, razseljene, istospolne, rejniške ... Kakšne tipe organizacij družinskega življenja in skrbi za potomstvo pa najdemo pri živalih, denimo pri pticah, morskih konjičkih, pingvinih?

Kaj vam pomeni besedna zveza »spolni odnos«? Kakšne oblike seksualnih praks poznate? Če ste najprej pomislili na genitalni odnos, in sicer penilno-vaginalni (penis vstopa v vagino), ni nič čudnega, saj gre za najbolj reprezentativno, tako rekoč »The« obliko seksa.

Ugotovili smo že, da niso vse oblike seksualnih praks reproduktivne, tj. take, pri katerih se lahko oziroma se hočemo razmnoževati. Pravzaprav jih kar večina ni te vrste. Še več, veliko jih ni niti genitalnih, pač pa imajo večjo vlogo psihična razsežnost (čustva, deljenje toplote, nežnosti), duhovne potrebe (po sprejetosti, pripadnosti, povezanosti) in čutne ter nagonске potrebe (samozadovoljevanje, gledanje, pogovarjanje, otipavanje).

Sami zase si poskušajte odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Glede spolne identitete/opredelitve: Kaj si?
- Glede spolnega vedenja, prakse: Kako to počneš?
- Glede spolne želje: Kaj si želiš? O čem sanja(ri)š?

Poskušajte si osvetliti, kaj od tega so kulturna ali družbena pričakovanja, kaj so modne muhe, kaj morebiti alternativne smernice?

★ Vse dokler je hetero par normativna oblika, to je takšna, nasproti katere opredeljujemo vse ostale oblike seksualnega in partnerskega odnosa kot nezaželene in/ali manjvredne različice, so vse dosežene seksualne svobode in detabuizacije le začasne, dopuščene, tolerirane. Tisti, ki ima moč pravico podeliti, jo ima tudi moč odvzeti. Zato strpnost (toleranca) niti približno ni dovolj za doseganje enakih pravic.

Spolna opredelitev (identiteta) in spolna usmerjenost

» Dons je itak modern biti gej! «

Studentka

Ali res verjamete, da si kdo želi biti pretepen, opljuvan in zmerjan ter zavržen od svojih staršev in sorodnikov – zato, da bi bil moderen? Ali res verjamete, da si mlad fant, ki spozna, da je bi ali gej, kaj takšnega izbere? Zakaj mislite, da bi kdo izbral tako zaničevano in težko pot, če ne bi bila popolnoma iskrena in prava za tega fanta?

Se vam zdi naslednja sličica zabavna? Nekaterim morda ne? **Ali res že ob rojstvu vemo, kakšna nagnjenja in okuse bo otrok imel?** Morda, porečete, **si pa človek izbere**, da je homo? Moram reči, da bi to bila pogumna, vendar nenavadna, izbira. Sicer je res, da večina homoseksualnih na vprašanje, ali bi svojo spolno usmerjenost spremenila, če bi mogla, odgovori z odločnim Ne, kar z ozirom na tako znatno mero diskriminacije in nasilja, ki je v mnogih okoljih tveganje za življenje samo, morda postane čudna izbira. **Morda pa se vsi rodimo bi?** ★ Poskusite si zamisliti, da bi ljudje

čutili spolno privlačnost do sadežev ali do ljudi kot sadežev teles – koliko spolnih usmeritev bi imeli tedaj? Koliko tipov družin?

Identiteto, vezano na spol, izražamo s stavkom: jaz sem »to in to«. Za hec lahko poskusite glasno ali pred ogledalom: »**Jaz sem lezbijka.**« »**Jaz sem gej.**« »**Jaz sem ženska.**« »**Jaz sem moški.**« »**Jaz nisem niti moški niti ženska.**«

Pomembno je, da si ne poskušate za vsako ceno predstavljati, kako je biti lezbijka/gej, če slučajno niste, recimo tako, da si v mislih predstavljate, da ste v ljubezenskem ali spolnem odnosu s svojo najboljšo prijateljico ali prijateljem. To ni potrebno in ničesar ne dokazuje. Enako si homoseksualnim ni potrebno predstavljati, kako je v ljubezni med moškim in žensko, da bi heteroseksualni imeli pravico do pravic. Logično, kajne? Po pravici povedano, nihče ne ve zagotovo, kako in zakaj so ljudje nagnjeni tako in drugače. Gotovo je edino, da je dejavnikov več in nikdar en sam (usmerjenost ali okusi vaših staršev/skrbnikov itd.).

★ Pri zvezdi Severnici je zopet lažje, pa nič manj skrivnostno. Tisto, kar od osnovne osi v kompasu odklanja iglo proti severu, je zemeljski magnetizem. Nihče ne more z gotovostjo reči, kako je to možno, vendar je temu tako že nekaj sto tisoč let. To dejstvo ni nespremenljivo; spremeni se lahko celo do te mere, da bo takrat sever tam, kjer je sedaj jug.

★ Ali se lahko **homoseksualnosti nalezeš** ali vanjo zapadeš, ker te kdo pregovori?

★ Ali nas kdo nauči **heteroseksualnosti ali se heteroseksualni že rodimo**? Morda so nekateri ljudje hetero, ker jih je nekdo tako prepričal – ali pa so se tega nalezli od svojih staršev? Poglejmo, ali so se homoseksualci lahko nalezli svojega nagnjenja od staršev? ★ Ali nismo vse homoseksualne osebe vendarle odraščale v heteroseksualnih okoljih, ob hetero starših, enemu, dveh, mnogih, ob veliki večini heteroseksualnih ljudi? Kako naj bi potem homo družine svoje nagnjenje prenesle na svoje otroke, kar veliko ljudi skrbi, kadar je govor o posvojitvi otrok in kvarnem vplivu takšnega okolja na otroka? ★ Morda ravno ti sam/-a prihajaš iz težavne družine, saj se morda starša ne razumeta in morda doživljaš nasilje? Ali je po tvojem mnenju to okolje res primernejše za otroka samo zato, ker je heteroseksualno? Ali boste vi sami svoje slabe izkušnje iz otroštva prenesli na svojo lastno družino ali se jih boste trudili preseči?

Odgovor na vsa tri vprašanja je: **razmislite logično!** In se ponovno ozrite na naslov priročnika.

★ Ali mislite, da vse življenje čutimo privlačnost do istega spola? Do enega spola, da smo monoseksualni? Nekatere osebe ne čutijo vse življenje samo privlačnosti do

enega spola. Ali biseksualnost pomeni, da smo v očeh drugih nekaj časa malo hetero, malo pa homo? Ne, to pomeni, da smo ves čas bi, le da s(m)o biseksualke/-ci gledani kakor da je biseksualna identiteta le vsota hetero in homo identitete. Dejansko je biseksualnost samostojna identiteta, zaradi katere biseksualne osebe vstopajo v izkušnje z drugimi ljudmi kakor biseksualne in ne kot hetero, kadar imajo razmerja z »nasprotnim«, ali homo, kadar imajo razmerja z »istim« spolom. Gre za močno normativno prisilo po že prej omenjeni ali–ali matrici. Tako npr. biseksualna oseba kot taka diskriminacije ne čuti le, kadar je v homoseksualnem razmerju, ampak jo lahko doživlja tudi s strani homoseksualcev, ki jo utegnejo diskriminirati, kadar je v, stereotipno tolmačenem, heteroseksualnem odnosu. Izkušnja ali praksa nista dovolj za opredelitev identitete, še manj pa za pripis neke identitete drugi osebi. Kar nam nazorno kaže **bifobija**, je, da **moramo imeti pravico do lastne ne/opredelitve spolne usmerjenosti**.

Ali ste vedeli, da se marsikatera bi ali homo oseba homoseksualne želje zaveda še pred katerokoli seksualno izkušnjo? Spolna usmerjenost ni samo dejstvo, s kom spiš.

Sodobni pojem heteroseksualnosti kot pojem vse do 19. stoletja sploh ni obstajal. Poleg jasnega ločevanja od njemu drugega, natančneje »nasprotnega« pojma homoseksualnosti, se dandanes pojem heteroseksualnosti razvija na osnovi spreminjanja ekonomskih in družbenih ter pravnih ureditev, kot so družina, proizvodnja, potrošništvo, zakonodaja. Pri polju družine smo videli, da imamo lahko precej različne tipe, pa tudi pojmovanja družine. Tudi ta pojem ni dan od zmeraj takšen, kot ga vidimo danes, in ni zgodovinsko nespremenjen. danes, in ni zgodovinsko nespremenjen.

★ Ali res že ob rojstvu nezmotljivo vemo, kakšnega spola bo otrok? Kako nam je spol določen, po katerih merilih? Obstajajo primeri, o katerih ne slišimo prav pogosto, ko se otrok rodi in ji/mu ni možno določiti spola.

Skoraj povsod po svetu je praksa, da takim otrokom s pomočjo operacije nek spol določijo, kar neredko povzroči popolno zmedo v otrokovem kasnejšem življenju. Takšna oseba je medspolna, s tujko: interseksualna. Morda vam je bolj znan pojem hermafroditizem, ki je star izraz in pravzaprav opisuje isto situacijo, natančneje pa pomeni obojespolnost. Če seveda verjamemo, da sta pri človeku spola le dva. Jaz že ne verjamem. Niti na prvi pogled ne. Tudi zato je ustrezneje kakor o obojespolnih govoriti o **medspolnih značilnostih**.

★ V čem je po vašem mnenju razlika med pojmom obojespolno oziroma dvospolno in medspolno?

Vsi dojenčki, ki nimajo **medicinsko sprejemljivih** spolnih organov ob rojstvu, to je med 0,2–0,85 cm za klitoris in nad 2,5 cm za penis, so podvrženi kirurškemu posegu in hormonskim terapijam. Kadar imamo takšno situacijo, zdravniki ne morejo zagotovo reči, ali gre za deklico ali je to že deček in obratno. Panika, ki ob tem rada nastopi, je značilna tako za starše kot širšo družbo. Pozanimajte se, kakšna je statistična verjetnost

za pojav medspolne situacije! ★ Kakšne genske kombinacije še obstajajo poleg parov kromosomov XX in XY!

Glede kirurških posegov za prirojitev spola je pomembno, da vemo, da **ne gre za ukrepe, ki bi bili nujni za zdravje** dotičnega otroka, temveč potrebo po **normalizaciji**, ki odkloni družbene stigme in nelagodje! Ali je s tem kršena pravica otroka do telesne celovitosti? Določanje spola po genitalijah seveda ni hvaležno. Naš spol se ne bo nujno pokrival z izgledom naših genitalij. Tudi če nismo rojeni kot medspolni, se moški z moškimi genitalijami ne bo nujno imel za moškega, temveč morda za transspolnega, s tujko: transseksualnega. Morda bo raje nosil oblačila, tipična za ženske, in se bo imel za transvestita. Morda tudi vi sami svojega spola ne izražate z zelo tipičnimi oblačili, pa vam doslej še nihče ni pripisal transvestizma? Kje je meja, da se to zgodi?

Ali si kdaj razmišljal/-a, kaj je vzrok temu, da je za žensko, oblečeno v moškega, hoditi po cesti zelo nevarno? Ali pa za moškega, ki se izdaja za žensko? Toliko bolj v tradicionalno patriarhalnih deželah. ★ Ste že kdaj srečali osebo, ki ji niste mogli nemudoma določiti spola? Vas je to zmedlo? Razjezilo? Je kdo v bližini deloval nasilno?

Nasilna reakcija na nekaj neobičajnega, kar pa nas v resnici ne ogroža, je odraz našega lastnega strahu. Soočimo se s strahom! Zakaj se bojimo?

Strah in/ali nasilno vedenje do oseb, ki odstopajo od pripisane jim spolne vloge, se imenuje **transfobija**. Čeprav ne bi bilo narobe reči kar **genderfobija**, iz angleške besede za ★ spol kot družbeno določilo – *gender*, torej fobija pred spolom. Zapomnimo si, da je **spol nekaj, kar moramo imeti pravico ter možnost ustvarjati sami** in ne po nareku naših genitalij, ki naj bi silile človeka biti ženska ali biti moški!

Ali ima otrok pravico, da sam opredeli svoj spol in način, kako ga izraža? Kaj če to pomeni, da oseba želi, da ostane njen spol neopredeljen?

★ Če si še niste, si oglejte ameriški film *Fantje ne jočejo!*

Ste že slišali, da bi nekatere osebe rade svoj telesni spol spremenile?

Poznate znamenito odvetnico in pisateljico iz Slovenj Gradca, Ljubo Prenner? Poiščite podatke o njenem delu in življenju. Bil/-a je transseksualen moški, čeprav se ni podvrgla hormonskim terapijam ali operativni spremembi spola. V nekaterih državah po svetu je za to, da si oseba pridobi nove uradne dokumente, v katerih je naveden spremenjen spol, že povsem dovolj in upravičljiva že sama namera in potreba spremeniti spol. Za to določena kirurška »prikrojitev« ni mero-dajna. Med bližnjimi so gospo/-da Ljubo Prenner nagovarjali »na fanta« in ljubila je ženske.

Vir: Gabrič, Kakec, Rojster, Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner, pogumna, da je bila drugačna, 2000

★ Kaj menite, je bil/-a lezbijka?

Spolno usmerjenost včasih težko opredelimo. Če se Pubi, tako so Ljubo klicali ljubkovalno, torej ni počutila kot ženska, je bila heteroseksualno usmerjena. Nasilje, ki jo je (med drugim tudi homofobijo) doživljal/-a Ljuba Prenner, smo že omenili. Imenuje se **transfobija**. Za primere transseksualnih oseb zdravstveni in pravni sistem največkrat dopušča le **popolno spremembo spola**, kar namiguje na prisilo, da mora »v celosti in popolnoma« postati oseba drugega spola. Velikokrat prevladuje logika, da je treba ljudem, katerih »duše so ujete v napačna telesa«, medicinsko pomagati, da bodo lahko navsezadnje heteroseksualni. To seveda ni zmeraj tako in razen nasilja, ki ga transseksualne osebe doživljamo/-jo v vsakdanjem življenju, s(m)o tudi v pravno-medicinskem smislu neredko ujete v prave vice.

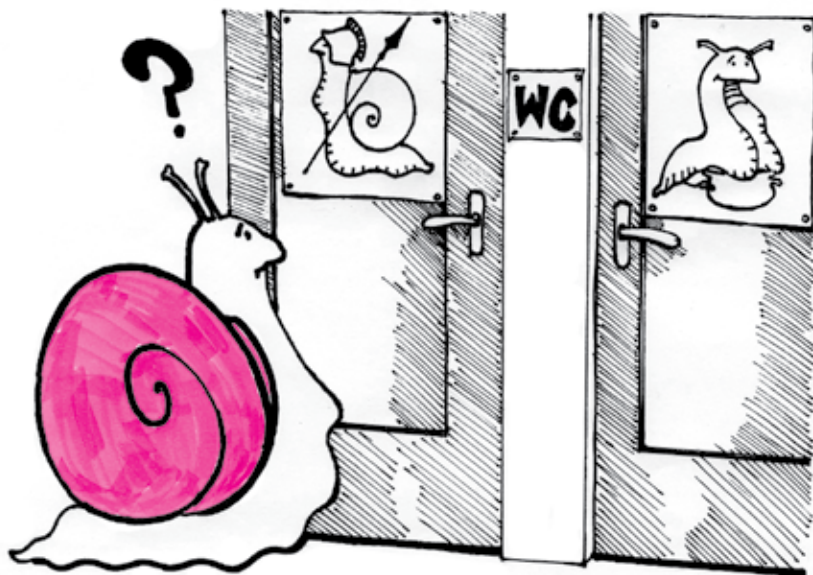
Obstaja razlika med osebami, ki se rade oblačijo v oblačila, tipična za spol, ki ni pripisan njim, razen tega pa si spola ne želijo trajneje spremeniti, od transseksualnih oseb, ki v svojem prvotno pripisanem spolu prav nikdar niso doma. Govorimo o transvestitih, **transvestizmu**. Verjetno ste vsi slišali za pevski trio Sestre. Kaj pa za film *Moje življenje v rožnatem*? Obvezno si pogledajte film *Ofsajd* iz Irana, o dekletih in ženskah, ki jim je v Iranu prepovedano gledanje nogometnih tekem v živo in se zato, da bi lahko z zvijačo vstopile na stadion, preoblačijo.

★ Ali je oseba, ki se preoblači, nujno homoseksualna? Ali si oseba, ki se preoblači, nujno želi tudi spremeniti spol? Ali si lahko predstavljate pevski trio, v katerem bi bile ženske preoblečene v moške in bi oponašale (stereo)tipično moško vedenje? Bi se nam zdele zabavne, komične ali nič kaj smešne?

Kaj pa estradnica Salomé – je transseksualka ali transvestit?

Se vam zdi, da bi se morala oseba, ki želi spol spremeniti, podvreči vsem obstoječim plastičnim operacijam, ali le tistim, za katere (če sploh katere) sama presodi, da so dovolj za zadovoljiv občutek o spolu?

Spol, ki nas tako močno določa, si moramo imeti možnost ustvariti in po svoji meri prikrojiti, oblikovati sami. Imeti ga moramo **možnost svobodno izražati in opredeljevati** ter imeti obvezo oziroma dolžnost tudi do spoštljivega in odgovornega

odnosa do soljudi in njihovih značilnosti. ★ Spol je na nek način kot polžja hišica, ki jo tako nepreklicno in nenehno vlačimo okoli, da je bolje, če se nam prilega, kot pa da nam je tesna, kajne?

Zato rajši **ne predpostavljajmo**, da so vsi naši učenci in učenke, sošolci in sošolke, prijatelji in prijateljice, bratje in sestre hetero! Niti da lahko po njihovih genitalijah ali

izgledu, tako, na oko sklepamo o njihovem spolu! Večinsko in normativno napačno prepričanje je, da sta spola dva. Zdaj smo nazorno videli, kako sporno je to. ★ Ali je oziroma ali mora biti možnosti za opredelitev lastnega spola, kadar je opredelitev sploh potrebna, nešteto? V katerih primerih se vam zdi, da je določitev spola za človeka življenjsko pomembna? Ali je za človeka res tako bistvena, da mora biti zapisana v osebnih dokumentih? Kako to, da tam nimamo zapisanih krvnih podatkov, ki so za naše preživetje dejansko bistvenejši?

★ Ali sodi k spolnim usmerjenostim tudi aseksualnost? Kaj pa biseksualnost? Razen heteroseksualne, ki je zaradi normativnosti komaj kdaj omenjena kot usmerjenost ali nagnjenje sploh, imamo lahko seksualna občutja tudi do neživih stvari ali do bitij, ki jim ne moremo opredeliti spola. V resnici se naša spolna nagnjenja tekom življenja lahko močno spreminjajo, nihajo in so povezana tudi s tem, kako doživljamo svoj lasten spol, kje živimo in kakšne potrebe si v spolnosti priznamo.

Podobno kot spol ni vnaprej določeno ali samoumevno dejstvo ob rojstvu in ga moramo imeti pravico opredeliti sami ali ga spremeniti, velja isto za spolno usmerjenost. Homoseksualnost ali biseksualnost je mnogo več kot to, da imajo ženske seks z ženskami, moški pa z moškimi.

Homofobija

» Nazaj med svoje štiri zidove, mavričniki! <<

Neznani homofobni nasilneži iz Maribora,
nogometni navijači

Poznamo več različnih odrazov homofobije. Od nelagodja, strahu, nasilnega vedenja do istospolnih ali domnevno istospolnih, do besednega napadanja, zmerjanja, ustrahovanja in brutalnih metod »zdravljenja«. ★ Kaj bi lahko bila osnova za **strah pred homoseksualnostjo**? Mnogokrat lahko slišimo, da homoseksualnost pomeni odklon od naravnega spola in naravne spolnosti in je zato ne le neobičajna, temveč celo nenormalna. Homoseksualne in v določenih primerih biseksualne osebe s(m)o dojete kot »drugačne« in to na način, ki zbuja vse zgoraj naštetu. Ob tem lahko pogosto slišimo, da je jasno, da s homoseksualnostjo ni vse prav, saj se ob istospolnem seksu ne morejo spočeti otroci. ★ Ali bi zato hetero parom, ki nimajo otrok, morali prepovedati pravico do poroke? Ne, gotovo ne, zato moramo to **pravico zagotoviti vsem enakopravno**.

Mnenje, da so družine partnerjev istega biološkega spola neprimerno okolje za odraščanje otrok, ali zelo podobno stališče, da homoseksualne osebe ne bi smele poučevati v šolah, ker bi enako utegnile skvariti mlade duše, je eden od tipičnih odrazov **homofobije**.

Homofobija gre pogosto z roko v roki z drugimi predsodki, recimo s **seksizmom, rasizmom** ali **ksenofobijo**. Če teh pojmov še ne poznate, se pozanimajte o njihovem pomenu.

Nasilni odzivi do gejev, to je do homoseksualnih moških, so zmeraj povezani s seksističnimi držami do žensk. ★ Moški, katerim se zdijo ženske tipično šibke, nerazumne in manjvredne, bodo zmeraj videli vedenje gejev »kot požensčeno«. Isti moški in redkeje tudi ženske imajo ponotranjene izrazito normirane predstave o moškosti in ženskosti. Zelo bojevito se postavljajo za to, kar menijo, da pritiče »pravemu« Moškemu in »pravi« Ženski.

Kakšna je povezava med nogometnim huliganstvom, ultranacionalizmom (naci-skini) in homofobijo ter heteroseksizmom?

Verjetno ste doslej že kje prestregli zgornjo izjavo dijaka ali pa jo celo izrekli. Tudi ta izjava je tipično **seksistična**, saj v rokavu skriva dvoje: izrazito **mačističen** odnos do

>> Mene 2 lezbijki ne motita, to je kul, ampak dva tipa, to je pa ogabno, res. <<

Dijak

žensk in povsem mačo držo v zvezi z lastno moškostjo. ★ Kako to, da je takšno izjavo precej nemogoče slišati iz ust dekleta ali ženske, čeprav se lezbični seks po mojem dosti bolj neposredno dotika njih samih kot pa mačističnih moških?

V predsodke iste družine sodijo tudi paranoje tipa: »Samo naj se me kak buzi dotakne, mu razbijem gobec,« ali »Moški homoseksualci hodijo po svetu, zapeljujejo mlade dečke in jih spreminjajo v homoseksualce.« Mar res mislite, da se da kakšno osebo prepričati za nekaj tako zasramovanega, opljuvanega in osovraženega? K »**ljubezni, ki si ne upa izreči svojega imena**«, kot pravi pesnik? Ne verjamem. Če tako mislite, po mojem še niste bili v resnici zaljubljeni. Razen tega lažje verjamem, da se mlada lezbijka pod pritiski družbe spusti v odnose s fanti, čeprav vidi, da ji ne dajejo ljubezenskega zadovoljstva, kot pa da bi se zgodilo obratno, da bi se kdo silil v homoseksualno vedenje, v homoseksualno identiteto, v homoseksualno življenje. Enako velja za mlade geje.

Poleg tega verjamem, da se je marsikateri ženski ali dekletu primerilo, da jo neznani moški ogovarjajo, ji žvižgajo ali ji drugače namigujejo? Pomislite, zakaj (skoraj) nikoli ni obratno? In zakaj naj bi tovrstno vedenje dekleta in ženske vseh usmeritev razžalilo neprimerno manj kakor moškega?

Vrnimo se ponovno k jeziku. Predlagam, da si naslednje besede zapišete na list papirja in jih vsako posebej počasi izgovarjate. Premislite, preden besedo izgovorite. Kako jo doživljate?

Buzerant, toplovodar, lezbača, feget, lezba, gej, lezbijka, ritopik, možača, peder. 🐈

Za trenutek si zamislite, da so usmerjene na vas osebno, osnovano ali ne. Kako bi se vas dotaknile? ★ Kako bi vas sprejela okolica, bližnji, če bi katera od teh danosti bila vaša stvarnost, če bi vi bili homoseksualni?

Uporaba tovrstnih besed z namenom, da bi človeka zmerjali in žalili, je tudi odraz **homofobije**.

V Kazenskem zakoniku Republike Slovenije je kršenje človekovih pravic zaradi spolne usmerjenosti in spola kaznivo dejanje.

141. člen: »Kdor zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom ... ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji...«, se kaznuje ... Enako se kaznuje preganjanje posameznikov ali organizacij zaradi njihovega zavzemanja za enakopravnost ljudi.

Pomembna pa je tudi jasna opredelitev prepovedi vzburjanja nestrpnosti, v Zakonu o varstvu javnega reda in miru, iz leta 2006.

20. člen (vzbujanje nestrpnosti)

Če so dejanja iz ... člena tega zakona storjena z namenom vzbujanja narodnostne, rasne, spolne, etnične, verske, politične nestrpnosti ali nestrpnosti glede spolne usmerjenosti, se storilec kaznuje z globo najmanj 200.000 tolarjev.

Žal nimamo vseh dejanj za enako težke in se kaznivost nanaša le na telesno, fizično nasilje, ostalih oblik, ki smo jih omenili tu, pa ne vključuje. Homofobijo je dejansko včasih težko prepoznati, homofobične so lahko tudi homoseksualne in biseksualne osebe same.

Dotaknimo se še homofobnega nasilja, ki prihaja s strani tistih, ki se identificiramo kot homoseksualni, v smislu pritiskov na biseksualno opredeljene ljudi, naj se »odločijo za eno ali drugo«. Neredko gre za odkrito preferiranje »istospolne« usmerjenosti na račun nepriznavanja heteroseksualne možnosti. To je žalostno, saj je ravno zaradi znatne stopnje homofobije v naših družbah biseksualni osebi toliko pomembnejša sprejetost s strani homoseksualnih posameznikov ali skupnosti. Za osvoboditev od ustaljenih in samoumevnih normativov in predstav je zelo pomembna sprememba odnosa do homoseksualnosti. ★ Vendar res pomenljiv premik ne bo storjen, dokler tudi homoseksualni ne bomo sprejeli dejstva, da imamo ljudje zmožnost ljubiti ljudi obeh/različnih spolov.

Prav/ica

»Ali vprašate soseda, koga lahko poljubljate za dobro jutro? Izbira partnerja je naša pravica. Šele priznanje te pravice prav vsakomur pomeni, da jo lahko uživamo vsi.«

Nataša Posel, generalna sekretarka
Amnesty International Slovenija

Ljudje smo si neznansko različni. Ujeti vseh naših posebnosti ni mogoče. Pravica je kakor puščica, ki potuje nad našimi glavami in opredeljuje naše dostojanstvo in svobodo že z dejstvom, da smo ljudje. Bolj **splošne in za vse veljavne opredelitve človekovih pravic** zato ni možno dati.

Pri perečih vprašanjih, kakršna smo načeli doslej, se zdi težko poiskati enoznačen odgovor. Težava je, da moramo po nekakšnih merilih vendarle urediti naša življenja. Krivično je ta merila vzpostavljati na »naravi« (kaj to sploh je?), na morali (le-ta je močno podvržena normam, tradiciji, stereotipnim pričakovanjem) in na bogu (vsi ljudje ne poznamo ali ne priznavamo obstoja boga). Zato odgovorimo tako, kakor sem predlagala že zgoraj: enostavno, na etični osnovi. ★ Pravico imamo biti to ali biti ono.

To pomeni, da se bo zdelo, da ni »naravno«, to pomeni, da se bo zdelo, da ni »lepo, dobro in prav«, to bo gotovo pomenilo, da ni vseč skoraj nobenemu bogu, bo pa vključevalo VSE in to KOT ENAKE. To pa je že bolj pravično, kajne?

★ Zamislite si tekmovanje, na katerem se različna bitja potegujejo za podelitev neke pravice. Sodelujejo ptica, slon, opica, človek, zlata ribica in tjulenj. Njihova naloga je, da čimprej splezajo na drevo. Jasno je, da tekmovanje ni pravično, da smo pogoje tekme postavili neenako, kjer vsi sodelujoči nimajo enakih možnosti za doseg cilja. V tem smislu moramo imeti, čeprav po mnogih kriterijih močno različni, ljudje **možnost enakopravne obravnave**.

Opredelitve spolov in spolnih usmerjenosti moramo vrednotiti kot enakopravne in enako dobre. **Gre za pravico do samodoločitve in za pravico do tega, da si, kar si in pri tem nisi diskriminiran/a.** To sta temelja, osnovi človekovega dostojanstva, katerih glavni pogoj je, da s svojim izrazom ne ogroža nikogar. ★ Ali homoseksualne osebe komu ali čemu škodijo?

Mnenja o normalnosti in še bolj o naravnosti se razhajajo, zato bodite pozorni vsakič, kadar naletite na prikrajševanje pravic nekaterim ljudem na osnovi njihove nenorma/lnosti ali nenaravno/sti. Ta mnenja ali prepričanja seveda ne smejo vplivati na uživanje pravic. Četudi ste prepričani, da so transseksualni ljudje nenaravni nenormalneži, da

so homoseksualci perverzni bolniki, da se morajo ženske podrežati moškimi, je res, da imamo povsem ENAKE človekove pravice kot vi.

V Amnesty International po vsem svetu trdimo, da **o pravicah razhajanja in pogajanja ne sme biti!** Vsi imamo, v kolikor smo ljudje, enake pravice. Ravno tako imamo svobodo samodoločitve svojega spola in spolnega izraza ter spolne usmerjenosti. Pogoj je ta, da naša svoboda ne posega v svobodo ostalih ter da spoštujemo svoje dolžnosti! Tako morajo imeti vsi ljudje, ne glede na okoliščine, v katerih živijo, popolnoma enak dostop do vseh človekovih pravic. Dejansko pa je tako, da nekatere naše osebne okoliščine, ki smo jih že našli v začetku, predstavljajo tveganje za kršenje človekovih pravic. Določene skupine ljudi smo tako ranljivejši od ostalih: ženske, spolne manjšine, ljudje nebele rase, revni itd.

**»» Ljudem ne bi smeli dajati posebnih pravic
z ozirom na to, s kom spijo. ««**
Marsikdo

Kaj je glede tega zapisano v Ustavi Republike Slovenije, predvsem v njenem drugem delu, ki govori o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah? Seznajte se tudi z **Evropsko direktivo proti rasni in spolni diskriminaciji** iz leta 2000, kateri je zavezana tudi Slovenija.

Leta 2006 je Evropski parlament sprejel **Resolucijo proti homofobiji v EU**, ki je dostopna na spletu tudi v slovenskem jeziku:

<http://www.europarl.europa.eu> | vpis v iskalnik: resolucija proti homofobija

Pregledna naslova za spoznavanje z mednarodnimi mehanizmi glede strpnosti in ne-diskriminacije sta tudi:

<http://www.coe.int>

<http://tandis.odihhr.pl/index.php?p=qu-in,4>

Razmisli, ali je resolucija za državo zavezujoča enako kakor je zavezujoča direktiva?

Zanimati bi vas utegnil izčrpen priročnik, med ostalim posvečen tudi diskriminaciji v pravu in politikah EU, ki ga je izdal Mirovni inštitut, **Priročnik za nevladne organizacije v boju proti diskriminaciji**, iz leta 2005:

http://www.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/Prirocnik_NVO.pdf

Zakaj so v 14. členu Ustave Republike Slovenije ravno te okoliščine navedene tako? V čem se razlikuje verska pripadnost od spola? Kako od spolne usmerjenosti? Ali je posebej navedena bojazen pred razlikovanjem na osnovi spolne usmerjenosti? Kaj je mišljeno pod razlikovanjem glede na spol? ★ Kaj pomeni, da so človekove pravice neodtujljive, nedeljive, nezastarljive in enake za vse (tj. splošne in univerzalne) ter da imamo vsi enako dostojanstvo? Ali je nujno potrebno, da se človekove pravice opredelijo in tako zavarujejo z močjo prava?

Včasih nekateri ljudje izrazijo vtis, da določenim ljudem pripadajo neke posebne pravice. Zakaj iz mnogih navedkov v naši brošuri veje prepričanje, da ni potrebe po javnem zahtevanju pravic ali po javnem izkazovanju ljubezni, privlačnosti, spolnosti tistih, ki so zelo »drugačni« od večine, če smo si v državi vsi enaki? ★ Ali je pravica do svobodne izbire ljubezni ali vere ali kar pravice do nediskriminiranosti potemtakem nekaj, kar je enim ljudem bistveno določilo, drugim pa ne? Ali se pripadniki večine ali tisti, ki imajo neko moč, zavedajo svoje dominantne pozicije ali jo jemljejo za samoumevno? Ali je upravičena bojazen pred enakopravnostjo vseh ljudi?

Nenazadnje, ustavna pravica je, da lahko državljani miroljubno izražamo svoje prepričanje z javnim delovanjem, zborovanjem in osveščanjem. Ali ste to pravico že kdaj uveljavili?

Kaj ima prepoved diskriminacije na osnovi rase opraviti z odpravo sužnjelastništva? Kako se vam sliši argument iz ust sužnjelastnika iz 18. stoletja, da je takšno stanje naravno in da so upori in zahtevanje pravic za sužnje preuranjeni, da zanje še ni dozorel **pravi čas**? Navadno je tako, da si ni potrebno ravno izmisliti nekih novih, posebnih pravic ali čakati, da nam bodo ob »pravem času« padle v naročje. Potrebno je zagotoviti, da so obstoječe pravice enakovredno in enakomerno porazdeljene med vse ter zakonsko preprečiti diskriminacijo, to je normativno razlikovanje.

Omenili smo, da tudi zakoni lahko predstavljajo temelj za norme v naših družbenih življenjih. ★ Zakonodaja ni od zmeraj nespremenjena. V preteklosti smo, denimo, imeli poroke le med pripadniki najvišjih slojev, dandanes so običajne. Nekoč so bili otroci

rojeni izven zakonskih zvez imenovani sramotilno in so bili močno stigmatizirani itn., saj so odstopali od heteropatriarhalne tradicije in norm, ki jih je vsiljevala. Še do nedavnega je veljalo za pravico ali pa je ostalo nekaznovano, da v zakonski zvezi mož posiljuje ženo. Ponekod je še zmeraj tako.

Ali si lahko predstavljate, da je **zakonska izenačitev pravic** glede opredelitve spola in spolne usmerjenosti pomembna za to, da bomo ljudje tudi sicer bolj vključujoči in enakopravni do vseh? Ali pomeni, da sta opredelitvi spola (moški, ženska) in usmerjenosti (heteroseksualnost) kaj slabši od drugih, če trdimo, da smo si ljudje enaki in da moramo imeti enake pravice? Ali so z dejstvom, da »pankrti« niso več družbeno nesprejemljiv pojav, otroci rojeni v heteroseksualnih zakonskih zvezah danes kaj manj vredni, ogroženi?

Ne, niti heteroseksualni ljudje niti poročeni pari zaradi enakopravnosti ne postanejo vredni manj. Res pa je, da se s tem privilegiji, ki jih prinaša zakonska zaščita pravic in dolžnosti, izhajajoč iz zakonske zveze ali spolne usmerjenosti, morajo **razširiti in razdeliti enako med vse**. To lahko večini oz. tistim, ki uživajo določeno zakonsko ureditev in ki so tudi zato sebe navajeni imenovati za »**normalne**«, »**prave**«, »**naravne**« itd. povzroči neupravičeno nelagodje in strah, da bodo čemu prikrajšani.

★ **Zakaj se homoseksualni pari v Sloveniji ne smejo in ne morejo poročiti, to pomeni, da si ne morejo postati sorodniki, svojci, ožji družinski člani?** No, morda na to preprosto vprašanje zaenkrat ne znate odgovoriti, morda o tem še niste razmišljali. V letu 2006 sta v Sloveniji dva moška registrirala svoj avto, pardon, partnerstvo. Ali veste, kakšne so pravice in dolžnosti hetero parov pri poroki? Ali sta **registrirano partnerstvo** in poroka isto? V čem so razlike?

Glavne pomanjkljivosti zakona o registriranem partnerstvu so, da ne ureja osnovnih zadev na področju socialnega varstva, tj. pravice do socialnega, zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja po partnerju ali partnerici. Nadalje so razlike v pravicah, ki se tičejo posvojitve, torej registrirani partner ne pridobi, tako kot zakonec, avtomatsko starševskih pravic in dolžnosti. In še in še.

Ali se vam zdi tovrstna zakonodaja diskriminatorna?

Oglejte si elaborat avtoric T. Greif in N. Velikonja, **Primerjalna analiza evropske zakonodaje na področju istospolnih partnerskih skupnosti: stanje v Evropi in Evropski uniji in v Sloveniji**, dostopen na spletu:

http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/1920/lesbo_19_20_analiza.pdf

Večkrat lahko slišimo, kakšni reveži so otroci v homoseksualnih skupnostih, saj jih okolje, podobno kot nekdaj »pankrte«, grdo diskriminira in družbeno **stigmatizira**. Ali se vam ne zdi to nesprejemljivo s stališča otrokovih pravic? Mar nima sleherni otrok pravice do enakopravnosti ne glede na družinsko skupnost in ostale okoliščine, v katerih živi?

Kdo mislite, da bolj posega v svobodo drugega: tisti, ki pravi, da je treba homoseksualce iztrebiti, zdraviti, spreobrniti, ali tisti, ki ljubi moškega, ki mu ljubezen vrača?

Dotaknili smo se pomembnega področja, ki se imenuje **človekovo dostojanstvo**.

★ Kaj sestavlja vaše lastno dostojanstvo? Kaj bi vaše osebno dostojanstvo okrnilo, zmanjšalo ali celo odvzelo?

Zavzemanje za človekove prave je učenje

» Ja, kar sem naj pride, ji bomo mi
že pokazali, kako se stvari streže. «

Srednješolec

Kaj bi rekli o skupini moških, ki je posilila mladega fanta s Kosova, ker je gej, njegovega fanta pa prisilila, da je nemočno gledal? S takimi dejanji storilci sicer hočejo pokazati, da sami še zdaleč nimajo homoseksualnih želja, da se popolnoma razlikujejo od gejev, kar pa s tem nasilnim seksualnim dejanjem neposredno postavijo v protislovje. ★ Oba prizadeta moška sta se leta 2006 zatekla v Slovenijo, kjer sta zaprosila za **azil na osnovi spolne usmerjenosti**. Ali mislite, da bi bila, če bi ju slovenske oblasti vrnile v matično državo, vnovič izpostavljena veliki nevarnosti za nasilje?

Ali poznate družbene rituale, ko v nekaterih skupnostih deklicam izrežejo celoten ščegetavček ali njegov del, ponekod tudi sramne ustnice, ali pa jim vhod v nožnico zašijejo? Ali te prakse še zmeraj obstajajo? Katere pravice vse so tem deklicam kršene?

Bi znali navesti še katere oblike nasilja in razlikovanja na osnovi spola? ★ Ali lahko prepoved splava pomeni diskriminacijo ženske?

Že prej smo omenili informacijo kot možno začetno točko, ki ima včasih iztek v predsodku. **Kdaj mislite, da je najpametneje dobiti prvič informacijo o homoseksualnosti ali biseksualnosti?** Niste še nikdar razmišljali o tem? No, pa dajmo skupaj:

★ Kdaj ste torej dobili prve informacije o heteroseksualnosti? Ali ste jih obenem tudi o homoseksualnosti? Če sprejmemo, da smo si ljudje enakopravni, potem bi morali obe informaciji dobiti sočasno in vrednostno nevtrarno. Ali so torej v zvezi s tem izražena mnenja, da gre za promoviranje homoseksualnosti, kadar o tej temi primerno govorimo v šoli, drugih javnih ustanovah ali v medijih, potemtakem sploh upravičena?

Homoseksualnost je le **ena od oblik ljubezni**, kakor pravi neka stara slikanica. Ljubezen pa je sreča najboljše oblike. Za zagovarjanje pravic ni bistveno niti to, da neka praksa ali identiteta obstaja od zmeraj. Bistveno ni niti to ali imajo takšno vedenje tudi živali ali so takšne, tj. homoseksualne, biseksualne. Ravno tako ni bistveno, da je homoseksualnih v družbi toliko in toliko odstotkov. Zapomnimo si: če bi bil na planetu Zemlja **en sam človek**, ki bi prehajal iz spola v spol, bi moral imeti popolnoma enake pravice, kakor vsi ostali Zemljani. Enako, če bi bila na svetu ena sama homoseksualna ali biseksualna oseba. Obstajati bi morala v vseh zakonih kot enakopravna!

Veliko ljudi se boji zavzemati za (svoje) pravice. ★ Pri pravicah, ki se tičejo naših teles, spola in seksualnosti, je to toliko bolj pereče in za ta zavzemanja potrebujemo res veliko poguma. Dokler na svetu obstaja eno samo bitje, ki doživlja krivico, nima nihče med nami razloga, da živi brezskrbno.

» Vse je vredno, dokler to obdržijo zase in ne kvarijo nedolžnih otrok. «

Vzgojiteljica

Kar pa se tiče zgornje vzgojiteljčine izjave, lahko iz lastne izkušnje trdim, da nekatere moje sošolke že niso postale hetero zaradi profesorja telovadbe, ki ni niti približno skrival ne svoje heteroseksualnosti ne svoje potentnosti, niti zaradi koga drugega ne. Zato je povsem neumestno sklepati, da bo kdo postal homo zaradi homoseksualnega učitelja ali učiteljice. Ali, ker o tem kaj pametnega sliši od koga drugega. In tudi moj prijatelj Jure ni odkril, da je gej, ker je bila njegova telovadna lezbijka. ★ Torej homoseksualnost ni kot virus, ki bi si ga na nek, le posvečenim znan način, podajali. Tudi govorjenje ali poznavanje tematike nas ne bo »naredilo« hetero, bi ali homo. Nasprotno, pomagalo nam bo **postati to, kar smo**. In seveda, lahko da bomo zaradi tega odprtejši in bolj kul.

Poskušajmo ugotoviti, katere predstave imamo izgrajene na strahu in katere na normativnem razlikovanju? Za takšen strah vemo, kakšen je; nevaren, a prazen, če ga le pogledamo iz oči v oči. ★ Strah in nelagodje izgineta, ko popolnoma sprejmemo, da sta svobodni določitvi spola in spolne usmerjenosti le eni od pomembnih, individualnih oblik našega bivanjskega izraza.

Ali sta vzgoja in izobraževanje nevtralna? Tudi v šoli je enakost prvi kriterij nevtralnosti. **Ali bi učenje o enakovredni in enakopravni spolni identiteti, vedenjih ter občutjih, morala biti stvar kakšnega določenega predmeta v šoli ali raje del splošne omike?** Ste kdaj pomislili, »stara za matematiko je kul, njej bi Nejc lahko zaupal, da je gej«, čeprav nikdar ni nič dobesedno omenila ... Obstaja namreč tisoč posrednih načinov, da svoja stališča, držo in moralo posredujemo ostalim okoli nas, pa najsi delamo v vrtcu ali na univerzi, hodimo v šolo ali le po ulici.

★ Biti lezbijka ali gej, biseksualka/-ec ali transseksualka/-ec, medspolna/-en je **normalno** in **povsem kul**. Ni bolno niti slabo niti priučeno.

Ali nam to kdaj povedo v šolah? ★ Ali imate v katerem od učbenikov omenjeno homoseksualnost? Če imate, kako je o njej govora? Ali šola zaščiti mlado lezbijko ali geja pred preganjanjem in homofobijo? Ali je zate šola kraj, kjer se lahko počutiš svobodno/-ega v izražanju tega, kar si?

Ste kdaj pomislili: statistično je skoraj gotovo, da imate v ★ 25-članskem razredu fanta, ki je gej, v 35-članskem lezbijko, v 120-članskem transseksualno, na 2000 oseb pa eno medspolno osebo. V 25-članskem razredu je približno 30 odstotkov mladih imelo razne homoseksualne izkušnje, od tega bodo v odraslosti biseksualni dve/-a do tri/-je. Če se vam doslej noben učenec ali učenka ali vrstnica ali vrstnik še ni razkril/-a, če trdite, da ne poznate nobene homoseksualne osebe, se lahko utemeljeno vprašate, ali dovolj odkrito sporočate: jaz sem odprt/-a, **nasprotujem vsaki obliki nasilja na osnovi spola in spolne usmerjenosti. Vse ljudi spoštujem kot enakovredne.**

Pozor, visoka zahtevnost!

Nasilje in zlo lahko umažeta, uničita in razvrednotita razsežnosti, mnogo večje od njiju. Če bi bil na svetu en sam človek, ki bi želel vojno, je dosti verjetneje, da jo sproži, kakor da bi dosegel svoj cilj en sam človek, ki bi se boril za odpravo vojne. Mir in svoboda sta vrednoti, ki sta morda edini še bolj ranljivi in minljivi od življenja samega. Naučimo se ju spoštovati in poglobljati!

Naučiti se moramo budnosti, odprtosti in tega, da nam ni vseeno ter da znamo in hočemo delovati, kadar nas prizadetost nad krivico prižene čez rob. Nobena sprememba se nikdar ni zgodila iz nič niti ni poniknila nazaj v nič. ★ Začela se je pri enem samem pogumnem posamezniku/-ci.

Kdaj ste nazadnje storili kaj prostovoljnega? Prostovoljstvo je vrlina, bolj častna od članstva v kateremkoli parlamentu katerekoli države na svetu.

Ljudje in organizacije, ki se zavzemamo za zmanjšanje trpinčenja, trpljenja in sovraštva do katerekoli **seksualno depriviligirane manjšinske skupine** ali posameznice/-ka, moramo za želene cilje nujno zmanjšati tudi **moč heteroseksizma, prevlade heteroseksualnosti in sistema dveh spolov**. Reči denimo, da »nimaš nič proti homoseksualnosti«, obenem pa nasprotovati zakonsko enaki obravnavi homoseksualnih oseb (pravici do poroke, pravici do nepristranskih informacij v zvezi s seksualnostjo, pravici do posvojitve otrok, pravici do statusa svojca itd.), je škodljivo in krivično. Nihče nima moralne pravice soditi: »naj imajo«, »oni ne bi smeli imeti« ipd. Dejstvo, da imamo tovrstnih izjav obilo, med drugim dokazuje, da si ljudje med seboj nismo enaki.

★ Vprašanja za bodoče aktivistke in aktiviste za človekove pravice lezbijk, gejev, biseksualnih ter transseksualnih (LGBT) in medspolnih oseb:

- ★ Ali veš, v kateri državi na svetu te ubijejo, če si homoseksualec moškega spola?
- ★ Kako za isti prestopek kaznujejo ženske?
- ★ Ali veste, da v Sloveniji homoseksualni moški ne smejo darovati krvi?
- ★ Ali je med geji več odstotkov HIV pozitivnih kakor med ostalo populacijo?
- ★ Kdaj je Ameriško združenje psihiatrov črtalo homoseksualnost s seznama psihičnih motenj in bolezni?
- ★ Ali so bili v času holokavsta tudi homoseksualni ljudje deportirani v koncentracijska in uničevalna taborišča ter tako del načrta nacističnega režima za zdravo in čisto arijsko raso?
- ★ Kakšna je po tvoje razlika med moško in žensko homoseksualnostjo?
- ★ Ali meniš, da bi LGBT in interseksualne/medspolne osebe morale imeti enake človekove, to je državljanske, socialne, ekonomske, politične pravice kot vsi?
- ★ Ali meniš, da bi homoseksualne, transseksualne, interseksualne in samske osebe morale imeti pravico do posvojitve otrok? V primeru, da se prvi in drugi odgovor razlikujeta, razmisli, kako pojmuješ človekove pravice in po katerem kriteriju jih podeljuješ sicer enakovrednim državljanom in predvsem, soljudem?

Katere organizacije in ustanove se ukvarjajo s pravicami na osnovi spola in spolne usmerjenosti? (Namigi: www.ljudmila.org/siqrd prinaša seznam vseh obstoječih nevladnih LGBT organizacij, med drugimi **Roza klub, Magnus, ŠKUC LL, Legebitra, DIH - Društvo za integracijo homoseksualnosti, Galfon – telefon za geje in lezbijke, Društvo prijateljev Legebitre in sekcija MKC Maribor – Lingsium** in dejavnosti ter tiskovin; dveh vladnih uradov: www.varuh-rs.si, www.uem.gov.si; seznam največjih nevladnih organizacij za odpravo nasilja nad ženskami v Sloveniji najdete na: www.amnesty.si/zenske.php in sodelujete v učenju človekovih pravic: www.amnesty.si/izobrazevanje.php).

Ste že spoznali ★ CD rom *Različnost bogati ne siromaši*, avtorja Romana Kuharja? Gre za izvrsten učni pripomoček za delo v razredu na teme predsodkov in z njimi povezanega razlikovanja lezbijk in gejev v vsakdanjem življenju. Obenem lahko naročite tudi delovni paket za učenje ★ »Človekove pravice žensk«, avtorice Romane Franković, ki je ravno tako namenjen učiteljem in vsebuje scenarije za delavnice učenja človekovih pravic, med drugim na osnovi spola in spolne usmerjenosti. Brezplačni izvod materialov (v slovenskem in angleškem jeziku), ali brezplačno izvedbo delavnice na vaši šoli, lahko naročite v pisarni Amnesty International Slovenije, ali pri: romana.frankovic@guest.arnes.si

Brošura **Homofobija ni kul!** je pošla, vendar jo lahko najdete v nekaterih knjižnicah po Sloveniji in v elektronski obliki na sledečem spletnem mestu, kjer izveste tudi več o projektu ★ *Ljubezen je ljubezen*: <http://www.amnesty.si/izobrazevanje.php?kid=109>

★ Kaj pomeni angleški izraz »queer«? 🐾

Na kaj, menite, je ciljala srednješolčeva izjava iz začetka tega poglavja, namenjena učiteljici, ki je na učno uro povabila aktivistko za človekove pravice lezbijk, gejev, biseksualnih in transseksualnih? Ali izjava namiguje na posilstvo kot metodo normiranja in normaliziranja? Kaj lahko učiteljica in aktivistka storita?

Za vprašanja, ki jim sami (recimo preko spleta ali v knjigah in časopisih) niste našli odgovora, ste prijazno vabljeni, da jih naslovite Amnesty International Slovenije na: amnesty@amnesty.si ali avtorici priročnika na maja.pan@amnesty.si.

★ Rad/-a bi sodeloval/-a...

Če ti ni vseeno, če ne maraš sedeti prekržanih rok, če te razjezi, da ti neprestano ponavljajo, da sveta ne moreš spremeniti, se vključi in seznani z učenjem človekovih pravic ali postani aktivist/-ka za človekove pravice. Spoznal/-a boš mlade, ki razmišljajo in čutijo podobno kakor ti, kul mladinske vodje/-iteljice, mentorice/-je, učitelj/e in učiteljice.

Novo! Mreža in skupina za pravice lezbijk, gejev, biseksualnih in transseksualnih (LGBT)

Po vsem svetu so lezbijke, geji, biseksualne in transseksualne osebe kriminalizirane, mučene ter zlorabljane samo zaradi svoje spolne identitete in spolne usmerjenosti.

Amnesty International in tudi njena sekcija v Sloveniji se trudita tovrstne kršitve človekovih pravic izpostaviti in preprečevati.

Opozarjamo vlade in lokalne oblasti, da izpolnijo svoje odgovornosti za zaščito LGBT oseb pred temi zlorabami, izobražujemo javnost in mlade.

Pokaži svojo solidarnost in človečnost! Priključi se delovanju skupine proti predsodkom, stereotipom in diskriminaciji LGBT oseb.

Deluj! Spoštuj!

Pridružite se nam lahko na naslovu www.amnesty.si/lgbt ali pišite na maja.pan@amnesty.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

305:342.7

342.726-055.3

PAN, Maja

Ljubezen je ljubezen : priročnik za učenje in razumevanje

človekovih pravic na osnovi spolne identitete ter spolne
usmerjenosti / [avtorica Maja Pan ; risba Katerina Kalc]. -

Ljubljana : Amnesty International Slovenije, 2007

ISBN 978-961-6544-03-0

1. Gl. stv. nasl.

234685952

PO VSEM SVETU
SO LEZBIJKE, GEJI,
BISEKSUALKE/-CI IN
TRANSSEKSUALKE/-CI
DISKRIMINIRANI
A M N E S T Y
INTERNATIONAL
S L O V E N I J E
S P O R O Č A :
E N A K O S T J E
P R A V I C A V S E H I N
V P O N O S V S E M .
www.amnesty.si/lgbt

PRANJE
MOŽGANOV

ŠKART

STANDARD
Ž M

